

consumenten de dan te hunner beschikking staande middelen wenschen te gebruiken voor andere, lang uitgestelde behoefte-bevrediging en niët voor het betalen van schulden aan middenstanders, gewend als het publiek voor een deel nu eenmaal is aan het op de lange baan schuiven van dergelijke verplichtingen — iets wat de middenstand gedurende tal van jaren zelf maar al te zeer in de hand heeft gewerkt. Wij zouden den middenstand dan ook ernstig willen ontraden dezen weg in te slaan.

Aanteekening. Nadat dit artikel geschreven was, verschenen cijfers met betrekking tot de liquiditeit van het middenstandsbedrijfsleven. Per 31 December 1939 bedroegen de door cliënten aan de Nederlandsche Middenstandsbank toevertrouwde gelden (exclusief spaargelden) ruim 8½ miljoen gulden, per 31 Juli 1941 was dit bedrag gestegen tot ruim 23 miljoen gulden. Bij de vier groote banken (Rotterdamsche Bankver., Incasso-Bank, Twentsche Bank en Amsterdamsche Bank) waren de overeenkomstige cijfers 576 en 875 miljoen gulden. Procentisch is dus de toename bij de Middenstandsbank veel grooter, doch de orde van grootte van het totaalbedrag verzinkt in het niet vergeleken bij die van het bedrag van de rest van het bedrijfsleven. Dit nieuwe gegeven onderstreept dus het hierboven tot uitdrukking gebrachte vermoeden, dat het probleem van de overtollige middelen voor den middenstand (nog) lang niet die beteekenis heeft als elders in het bedrijfsleven.

BOEKBESPREKING

Dr Ph. M. van der Heijden, De cultureele beteekenis der psychotechniek. Een sociaal-psychologische studie. J. B. Wolters Uitgeversmij. N.V. Groningen-Batavia, 1941. 347 p. Prijs f 7,85.

„Aanleg en omgeving zijn de twee, beide uiterst gecompliceerde, polen, die tesamen ieders leven vormen”, zoo schreef *Dr Bierens de Haan* in zijn in 1939 verschenen boek over „Gemeenschap en Maatschappij”. Dit is de grondgedachte, waarop *Dr v. d. Heijden* zijn werk over de cultureele beteekenis der psychotechniek baseert. En terecht, want de psycho-techniek kan er veel toe bijdragen om de disharmonie, die tusschen deze beide factoren in het persoonlijk zoowel als in het maatschappelijk leven van het individu aanwezig is, in een harmonische richting te leiden en een harmonische wisselwerking tusschen beide mogelijk te maken.

Om dit te bewijzen schreef *Dr v. d. Heijden* zijn omvangrijk en goed gedocumenteerd boek, dat zoowel voor den vakman als voor den geïnteresseerden leek zeer leesbaar en het overdenken waard is. In het eerste gedeelte houdt schrijver zich bezig met de ontwikkeling van de psycho-techniek. Hij schetst op overzichtelijke wijze, welke veranderingen er in den loop der jaren ten opzichte van het object en de methodiek van het psychotechnisch onderzoek hebben plaatsgevonden. Aanvankelijk trachtte men met behulp van tests vast te stellen, of het individu de voor de uitoefening van een bepaald beroep benodigde eigenschappen bezat. Deze zuiver experimenteele methode van onderzoek, die dus gericht was op de kwantitatieve verhoudingen der aanwezige vermo-

gens, bleek echter niet voldoende te zijn, aangezien de eigenschappen van karakter en temperament, die aan het persoonlijkheidsbeeld van het onderzochte individu hun kenmerkende verschijning geven, in dit experimenteele onderzoek niet konden worden opgenomen. Deze „metende” methode vertoonde derhalve een ernstige lacune, welke lacune men door het toepassen van systematische observatie tijdens de proefneming trachtte aan te vullen. Meer en meer werd de methode van onderzoek toegespitst op het leeren kennen van de totale persoonlijkheidsstructuur, waarbij de zuiver metende testmethoden een ondergeschikter plaats hebben gekregen en alleen op bepaalde gebieden hun volle waarde hebben behouden, zooals bij het vaststellen van psycho-fysische eigenschappen, die slechts in geringe mate door de persoonlijkheidsstructuur worden beïnvloed.

De persoonlijkheidsstructuur oefent bij elken arbeid haar invloed uit. Hoe verantwoordelijker deze arbeid is, hoe meer eischen de uitoefening van het beroepswerk aan de persoonlijkheid van den beoefenaar stelt, hoe belangrijker het is om de positieve en negatieve factoren, die bij het onderzoek te voorschijn zijn gekomen, tegen elkander af te wegen en na te gaan, in hoeverre de mogelijkheid bestaat, dat minder gunstige door gunstige, die bij het karakterologisch onderzoek aan het licht zijn getreden, kunnen worden gecompenseerd.

De metende testmethoden richten zich in hoofdzaak op den aanleg, geven ons een inzicht in de disposities, in de mogelijkheden, die in den persoon verankerd liggen. Wat met dezen aanleg in de praktijk van het leven uiteindelijk zal worden bereikt, hangt af van de totale persoonlijkheid en van de invloed, die door de omgeving op haar wordt uitgeoefend. Bij het moderne psychotechnische onderzoek zal er zorg voor worden gedragen, dat de persoonlijkheidsstructuur zich duidelijk in de uit te voeren testopgaven manifesteert, zoodat thans het testonderzoek zelve een psycho-diagnostisch karakter heeft verkregen.

Dit is de basis, waarop schrijver de cultureele beteekenis van de psychotechniek grondvest. De disharmonie tusschen aanleg en omgeving, de discrepantie, die in zoovele gevallen bestaat tusschen de mogelijkheden, die in de persoonlijkheid van een individu sluimeren en de taak, die hij in het maatschappelijk leven vervult, opent voor de psychotechniek een arbeidsveld, dat van groot algemeen belang geacht kan worden. Dat deze taak uiterst verantwoordelijk is, spreekt voor zichzelf en men zal het dan ook volkomen met den schrijver eens zijn, wanneer hij zegt: „Ik meen echter, dat een wetenschap, die zoo sterk in kan grijpen in den maatschappelijken loopbaan van het individu en dus een zoo groote verantwoordelijkheid draagt ten opzichte van zijn levenstaak en zijn levensgeluk, zich niet scherp genoeg rekenschap kan geven van de deugdelijkheid van haar methoden en van haar doelstelling. Het cultureele en sociale doel der psychotechniek eischt een sterk positieve strekking: zij dient niet in de eerste plaats te functioneeren als een samenstel van methoden tot het aanwijzen van de beste sollicitanten voor een bepaalde functie, maar zij heeft tot taak alle positieve en negatieve gegevens samen te vatten tot een dusdanige diagnose, waardoor de krachten voortkomende uit aanleg en omgeving, tot een harmonisch bestaan kunnen leiden.” (blz. 48)

Schrijver besluit het eerste deel met een beschouwing over de door hem toegepaste methode en over de wijze, waarop hij tot de synthese van de metende en observeerende methode geraakt.

Het niveau van den aanleg bepaalt hij in hoofdzaak door het registreeren van de intelligentie en van den aanleg voor werktuigelijk werk. Voor beide gegevens werden door hem afzonderlijke testseries opgebouwd; de serie voor de intelligentie omvat zeven, voor den aanleg voor werktuigelijk werk drie tests. De opzet is hierbij, dat het onderzoek massaal kan geschieden. De tests zijn zoo opgezet, dat de wijze, waarop de opgaven worden uitgewerkt aan een psychologische analyse onderworpen kan worden, zoodat verschillende diagnostische gegevens behouden blijven, die niet in cijfers uitgedrukt kunnen worden. Een critische beschouwing van de toegepaste methode willen wij hier achterwege laten, allereerst, omdat deze in dit blad niet op haar plaats is, maar ook, omdat het boek ons omtrent het gebruikte testmateriaal niet nader informeert. Getracht werd het onderzoek naar den aanleg zoo veelzijdig mogelijk te doen zijn, in tegenstelling tot het vroegere specifieke geschiktheidsonderzoek, een poging die alleszins verantwoord is.

In het tweede gedeelte van zijn werk behandelt schrijver uitvoerig het onderzoek naar de intelligentie, de verhouding tusschen intelligentie en het algemeene ontwikkeling en het verband tusschen intelligentie en enkele andere factoren van het psychodiagnostisch onderzoek.

Bij het onderzoek naar de „intelligentie” is het altijd weer de groote moeilijkheid wat precies onder dit begrip te verstaan. Schrijver wil de massaal toe te passen intelligentietests hoofdzakelijk beschouwen als een methode met behulp waarvan de mogelijkheid tot geestelijke ontwikkeling kan worden vastgesteld, waarmede het vaststellen van het leer- vermogen ten nauwste samenhangt. Dit onderzoek naar de intelligentie, waarvan de gegevens statistisch worden bewerkt, mag alleen beschouwd worden als het vaststellen van een voorhanden zijnde mogelijkheid tot geestelijke ontwikkeling. Of en in welke mate deze mogelijkheid in het beroepsleven tot uiting zal komen, is afhankelijk van de totale persoonlijkheidsstructuur en van de bij het onderzoek buiten beschouwing gebleven structureele geaardheid der intelligentie.

Van uit dit gezichtspunt behandelt schrijver de verhouding tusschen intelligentie en algemeene ontwikkeling. Het bleek, dat bij een algemeene bepaling tusschen deze beide factoren een positieve en hooge correlatie aanwezig is. Het is echter van het grootste belang de uitkomsten van het onderzoek naar de intelligentie te bezien in verband met het milieu, waarbij het genoten onderwijs, de beschikbare vrije tijd en vooral het loonpeil de belangrijkste factoren vormen, die het intelligentiegetal beïnvloeden. Schrijver voert een methode aan, die het mogelijk maakt deze milieu-invloeden grootendeels uit te schakelen, waardoor het mogelijk zou worden tot een gemiddeld intelligentiegetal te komen voor de diverse beroepen. Wil een dergelijke rangorde van de verschillende beroepen voor beroepskeuze belang hebben, dan zal echter behalve met het niveau der intelligentie ook met de andere aanlegfactoren rekening gehouden moeten worden, zooals schrijver zeer terecht opmerkt.

In het derde gedeelte gaat schrijver nader in op de sociale beteekenis van de resultaten van zijn onderzoek. In de eerste plaats vraagt hij zich af, welk verband er bestaat tusschen aanleg en maatschappelijke loopbaan. Komt de goede aanleg over het algemeen in onze maatschappij wel voldoende tot zijn recht? Hij beziet hiervoor de de individueele verschillen in aanleg bij eenzelfde beroep of functie, het verband tusschen aanleg en schoolopleiding, het verband tusschen den aanleg en het aantal werkgevers en het verband tusschen aanleg en loonpeil. Op grond van zijn

beschouwingen komt schrijver dan tot de volgende conclusie: „Het verschijnsel, dat er bij de groep arbeiders met een zeer goeden of goeden aanleg, noch tusschen aanleg en functie, noch tusschen aanleg en opleiding, noch tusschen aanleg en loonpeil een harmonisch verband bestaat, vormt zoowel uit sociaal als uit eugenetisch oogpunt een probleem, waarvoor een spoedige oplossing dringend noodzakelijk is”. (blz. 253)

In de tweede plaats behandelt hij de eugenetische beteekenis van het onderzoek naar den aanleg, een vraag, die maatschappelijk van groot belang is. Stijgt of daalt het verstandelijk peil der bevolking? Dat is een vraag, waarop door middel van psychotechnisch onderzoek antwoord gegeven kan worden, want niet alleen de erfelijkheid van den aanleg, maar ook het verband tusschen aanleg en kindertal kan bij dit onderzoek worden vastgesteld. Op grond van zijn berekeningen komt schrijver tot de vaststelling, dat een goede aanleg niet alleen als zoodanig een beperkende invloed heeft op het kindertal, maar dat dit tevens gepaard gaat met vertraging in het tijdstip, waarop een huwelijk wordt gesloten, welke omstandigheid eveneens tot een beperking leidt. Bij een geringeren aanleg komt de tegenovergestelde strekking aan het licht. Dit zou tot gevolg moeten hebben, dat het verstandelijk peil van de bevolking daalt. Van uit dit gezichtspunt beziet schrijver eveneens het verband tusschen aanleg en werkloosheid, waarbij hij tot de conclusie komt, dat „indien de gemiddelde aanleg daalt, de werkgelegenheid voor de subnormalen afneemt en de industrie haar negatieve selectie op grooten schaal uitoefent, geleidelijk een groote groep arbeidskrachten ontstaat, die op grond van aanleg en veranderde maatschappelijke structuur geen werk meer vindt”. (blz. 317)

Bij de aanwezige werkloozen heeft schrijver tal van personen aange troffen, die over een goeden aanleg beschikken en die op grond van hun langdurige werkloosheid door geen werkgever meer worden aangenomen. Hierdoor gaan vele waardevolle krachten verloren. Voor deze groep biedt de werkverschaffing geen oplossing, omdat zij aanleg, werk en omgeving niet tot harmonie brengt. Toelating tot de fabrieksscholen, die een combinatie van ongeschoold werk en vakopleiding mogelijk maakt, acht schrijver de beste weg om te voorkomen, dat deze groote groep menschen met goeden aanleg onverdiend door de maatschappij wordt uitgestooten, niet-tegenstaande zij economisch en genetisch voor de gemeenschap van groote waarde zijn. (blz. 322)

Tenslotte willen wij Dr. van der Heijden onze waardeering betuigen voor de wijze, waarop bij de belangrijke maatschappelijke taak, die voor de psychotechniek is weggelegd, aan de hand der resultaten van zijn onderzoekingen heeft belicht. Wanneer wij over dit werk een opmerking willen maken, dan zouden wij liever van maatschappelijke dan van cultureele beteekenis willen spreken, omdat de problemen, die schrijver heeft behandeld toch vrijwel uitsluitend van maatschappelijken aard zijn. Verder zou de vakman gaarne iets naders over de methode van onderzoek hebben vernomen, zoodat hij zich een helderder oordeel had kunnen vormen, in hoeverre met deze methode werkelijk de mogelijkheid tot verstandelijke ontwikkeling kan worden vastgesteld. Niettemin maakt de wijze, waarop schrijver zijn werk heeft opgezet en de talrijke problemen, die hij daarin heeft aangeroerd, het volkomen waard, dat zijn boek een ruime lezerskring zal vinden.

J. HUISKAMP